פת קיבר ושכר חדש וירק לא קשיא הא בתומי וכרתי הא בשאר ירקי כדתניא שום ירק כרישין חצי ירק נראה צנון נראה סם חיים והא תניא נראה צנון נראה סם המות לא קשיא כאן בעלין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהן מתים ס"ד אלא אימא מזקינים בחצי ימיהן אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני [א]מולייתא [ב]דבי בירי ודבי נרש אזקנון תנו רבנן [ג][א]בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם וסימניך [ד]עגלה בצפון ועקרב בדרום רבי יוסי אומר אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם מרבעה כמין התקופה כיצד [ב]חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר [ו]הולך אל דרום וסובב אל צפון [ה]הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב פעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן אמר רב משרשיא ליתנהו להני כללי דתניא לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית צפונית ולא יצאה חמה מקרן מזרחית דרומית ושקעה בקרן מערבית דרומית אמר שמואל [ג]אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה [ד]ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים והוא דאיתליד לבנה או בלבנה או בצדק:

תנו

פת קיבר. שונד"ר בלע"ז: **תומי וכרתי.** לא מעלו כך שמעתי. ונראה בעיני תומי וכרתי מעלי והכי תניא (ב"ק דף פב.) חמשה דברים נאמרו בשום משביע משחין ומצהיל הפנים ומרבה את הזרע והורג כינה שבמעים וכרישין נמי תניא בברכות (דף מד:) דיפין לבני מעים: **שום ירק.** אני שמעתי לגנאי ואני אומר לשבח: **עלין.** קשין מאמהות יפין. אמהות שרשין: **בימות החמה.** יפין שמצננין את הגוף. בימות הגשמים קשין: **מזקינין.** מפני הטורח: **בי בירי ובי נרש.** ב' עיירות ויש בין זו לזו מעלות ומורדות והן מולייתא: **אזקנון.** הזקינוני: **בריבוע של עולם.** כדמפרש ואזיל: **נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם.** ולא באלכסונו של עולם: **וסימניך.** אם אינך יודע לכוין צפון ודרום: **עגלה בצפון ועקרב בדרום.** מזלות הן: **אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם.** שאינו מכיר במזלות הללו: **מרבעה כמין התקופה.** לפי הילוך סיבוב החמה ניכר איזו רוח דרומית ואיזו רוח צפונית: **חמה יוצאה ביום ארוך.** אותו רוח שאתה רואה שחמה יוצאה ביום ארוך של ימי תקופת תמוז (א) יוצאה בצידו האחד ושוקעת באותו רוח עצמו בצידו האחר: **זהו פני צפון.** לפי שהחמה לעולם ביום ממזרח לדרום מהלכת כדאמר קרא (קהלת א) הולך אל דרום והליכת החמה ביום היא אבל בלילה אינו הולך אלא סובב מחוץ לכיפה וביום הארוך עומדת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת מזרח דרום ומערב ושוקעת בקרן צפונית מערבית ובלילה סובבת פני צפון ולמחרת היום נקצר מעט ואינה יוצאה בקרן אלא נמשכת מן הקרן ולמזרח מעט ויוצאה ובערב שוקעת בתוך המערב משוך מן הקרן מעט ובלילה סובבת אותו מעט וכל הצפון ומעט במזרח יותר מליל של אמש וכן בכל יום עד שיוצאה בתקופת תשרי באמצע המזרח ושוקעת באמצע המערב לפיכך היום והלילה שוין ועדיין בכל יום נמשכת לצד דרום ויוצאה וכשקיעתה נמשכת לצד דרום ושוקעת עד שיוצאה ביום בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ומהלכת דרום לבדו ושוקעת בקרן מערבית דרומית והיינו דקאמר חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זהו פני דרום: **פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן.** ביום בימים הארוכין פעמים מסבבתן בלילה בימי תקופת טבת: **ליתנהו להני כללי.** דאמרן לעיל חמה יוצאה ביום ארוך כו': **או בתחלת היום או בתחלת הלילה כו'.** לפי שהמאורות נתלו בתחילת ליל רביעי בשבת ובחדש ניסן וימות החמה שס"ה ימים ושש שעות תסוב אותן כולם בשביעיות וישאר בידך יום ורביע נמצאת תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי לשנה השלישית בתחלת יום ו' ובשנה הרביעית בחצי יום שבת וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה ולעולם הן כלות בה' מן הרביעיות הללו: **ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחת ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה.** שכשתקופת ניסן נופלת בתחלת היום אותה של תמוז בשבעה ומחצה ביום וכשתקופת ניסן בחצי היום של תמוז בא' ומחצה בלילה לפי שז' שעות ומחצה יש בין תקופה לתקופה שבאותו יום שזו נופלת זו נופלת אלא נמשכת להלן משעה שנפלה זו ז' שעות ומחצה שהן ל' שעות לד' התקופות דהיינו יום ורביע ולפי זה החשבון אותה של תשרי נופלת או בג' או בט' אם נפלה תקופת תמוז בא' ומחצה של תשרי נופלת בט' ואם של תמוז בז' ומחצה של תשרי בג' וכן כולם וזהו סימן אזג"י ואט"ד כשתקופת ניסן בא' של תמוז בז' ומחצה ושל תשרי בג' ושל טבת בי' ומחצה ושנה שניה של ניסן בחצי היום דהיינו בו' שעות ושל תמוז בא' ומחצה ושל תשרי בט' ושל טבת בד' ומחצה ביום: **ואין בין תקופה לתקופה כו'.** כדפרישית. חשוב צ"א יום כולן שביעיות תמימות הן וז' שעות ומחצה היא נמשכת אחריהן שימי התקופות כך הם צ"א יום וז' שעות ומחצה שהן רביע של שס"ה ורביע: **ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה.** (ב) סימן לחציו אז"ח גי"ח וא"ח טד"ח. שמות השעות כל"ש צמח"ן הוא סידורן והילוכן תחלת ליל א' בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבתי צדק מאדים חמה נוגה הרי ז' שעות וחוזרים חלילה נמצא שעה ראשונה ליום א' בשבת חמה ואחריו נוגה ועוד כל"ש צמח"ן תמצא סימני שעות ראשונות של ימות השבוע חל"מ כצנ"ש וסימני שעות ראשונות של כל לילי השבוע כצנ"ש חל"מ ור' שבתי דונלו(ו) הרופא ז"ל פירשו היטב בספר חכמוני שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה וכיון דאין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחצה נמצא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת כוכב תקופת תמוז יפול בחצי כוכב תשרי בראש לבנה טבת בחצי לבנה וכן כולם כשתוציא ז' שעות ומחצה אחר נפילתה של זו תגיע לאותה שעה עצמה אלא שנמשכת חצי שעה לאחריה: **והני מילי דאיתליד.** מולד לבנה של ניסן או של טבת בשעת לבנה או בשעת צדק:

כאן בעלין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פ"ה דעלין קשין ואמהות יפין ואמהות שרשין בימות החמה יפין שמצננין הגוף בימות הגשמים קשין משמע לפירושו דעלין לעולם קשין ולפי' אמהות אינן יפין אלא בימות החמה ותימה דבפרק קמא דע"ז (דף יא.) אמר גבי אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ונראה לפרש דכאן בימות החמה וכאן בימות הגשמים כלומר עלין ואמהות חד מעלי בימות החמה וחד מעלי בימות הגשמים ואית ספרים דגרסי ואיבעית אימא הא והא בעלין אבל (ג) באמהות לעולם מעלו:

ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה. וקשה לר"י דאם יש לעולם בין ביום קצר ובין ביום ארוך י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה אם כן אין התקופות שוות ולעולם האחת ארוכה מהאחרת שאם תפול תקופת ניסן בתחלת ליל ד' תפול תקופת תמוז בז' שעות ומחצה בלילה ותקופת תשרי בג' שעות ביום הרי במקום ז' שעות ומחצה הקטנות שבליל תמוז שלא נפלה תקופת תמוז בתחלת לילה אנו משלימין לה (ד) צ"א יום וז' שעות ומחצה בלילי תשרי שהן בינוניות וגם בז' ומחצה שבסוף תקופת ניסן העודפות על צ"א היו קצרות ובתקופת תמוז היו בינוניות ואם נאמר שהשעות לעולם שוות וביום ארוך ובלילה ארוך י"ח שעות ובלילה קצר ו' או להפך לא משכחת הא דאמרת אין תקופת ניסן נופלת אלא כו' אין תקופת תמוז נופלת אלא כו' [וכן שאר התקופות כולן] וגם לא משכחת הא דאמרינן בפרק מפנין בסופו (שבת דף קכט:) דתלתא בשבתא ובמעלי שבתא קאי מאדים (ז) בזוגי ובשאר יומי לא קאי ולפי זה משכחת לה נמי דבשאר יומי קאי ובהאי לא קאי:

פלגא

מסורת הש"ס

א) [גירסת הערוך מוליאתא ופירש רכסים גבוהים], ב) [ע' תוס' חולין קח. ד"ה הני], ג) [תוספ' פ"ד ה"ה], ד) פסחים צד., ה) ב"ב כה., ו) בס"א: דוטלו, ז) [לפנינו הגירסא זווי והיא היא עיין בערוך ערך זו א'].

◆

תורה אור השלם

ו. הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הרוח: קהלת א ו

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חמה וכו' תקופת תמוז בצידו כצ"ל ותיבת יוצאה נמחק: (ב) ד"ה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה (סימן וכו' טד"ח) תא"מ וכ"ב נ"ל הגה"ה: (ג) תוס' ד"ה כאן וכו' אבל אמהות כצ"ל ותיבת ב' נמחק: (ד) ד"ה ואין בין וכו' אנו משלימין לה בצ"א יום וכו' וגם ד' ומחצה שבסוף תקופת תשרי העודפות על צ"א יהיו קצרות ובתקופת טבת יהיו בינוניות כ"כ ר"ל כשתקופת תשרי נופלת בג' שעות ביום תפול תקופת טבת בעשר ומחצה ביום ואז היום קצר ומשלימין אותם הז' שעות ומחצה בימים בינונים:

◆

לעזי רש"י

שונד"ר [שיאונדרי"ר]. משני, בעל איכות נחותה.

◆

מוסף רש"י

עגלה בצפון. אותן כוכבים העשוים כעגלה, והוא מזל שור (פסחים צד.). הולך אל דרום וסובב אל צפון. היקף היום קרוי הילוך, שהוא בתוך החלל, ואת היקף הלילה קרוי סיבוב, שהוא מקיף בחוץ, וביום לעולם מהלכת בדרום אפילו ביום קצר אינו מהלך פחות מרוח דרומית (ב"ב כה:). וסובב אל צפון בלילה. אף בלילה קצרה של תקופת תמוז אינו סובב פחות מרוח צפונית (שם). פעמים מהלכתן. ביום ארוך של תקופת תמוז שהיא יוצאה בקרן צפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית צפונית, ופעמים מסבבתן. ביום קצר שהיא יוצאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית ומהלכת בלילה ג' רוחות (שם).

◆

רבינו חננאל

אמר רב הונא בריה דרב יהושע (אתא דנרש ודבי בארי) [הני מוליאתא דנרש ודבי בארן]. פי' מוליאתא (דביקים) [רכסים] גבוהים אזקנון. ת"ר הבא לרבעה מרבעה בריבוע העולם, נותן צפונה לצפון העולם [ודרומה לדרום העולם]. והרוצה לכוין צפון העולם יראה מקום העגלה בשמים, והוא צפון העולם, וכנגדה עקרב בדרום. והמכין ומרבע העיר, המקום שהוא תחת העגלה הוא הצפון, ושתחת עקרב הוא הדרום, וכשנותן ימינו לדרום ושמאלו לצפון, לפניו מזרח ואחריו מערב. בא ר' יוסי ואמר הרי כן כי עגלה בצפון ועקרב בדרום, מיהו לאו כל אדם יכול לכוין כיון זה בקביעות הכוכבים, אלא נוח לו לרבעה בסבבונת התקופה. כיצד, מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז והוא חלון [נעמון] והולך לאחוריו וסובב כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב, זהו פני צפון. ומקום שהחמה זורחת בו בתקופת טבת מחלון בילנה, והולך ויורד ושוקעת כנגדו במערב, זה פני דרום. תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה באמצע מזרח ושוקעת באמצע [מערב]. בתקופת ניסן (ו)זורחת מחלון העלומה והולך וסובב בקרן צפונית חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון [נעמון]. בתקופה

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פכ"ח מה' שבת הלכה ז טוש"ע סי' שלה סעיף נ:

יט ב מיי' פי"ו ופי"ב מהל' קה"ח:

כ ג מיי' פ"ט שם הל' ד סמג עשין מו טור א"ח סי' תכח:

כא ד מיי' שם הל' ג טור א"ח שם:

◆

רבינו חננאל (המשך)

תשרי זורחת מחלון נוגה והולך וסובב בקרן דרומית חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון [חלון] בילנה. בתקופת טבת ותשרי סובב בקרן דרומית (כמימי) [במימי] אקיאנוס בין קצות השמים לקצת הארץ כו' לפיכך היום והלילה שוין. נמצאת החמה עולה וזורחת מתקופת ניסן עד תקופת תמוז. מאמצע הרקיע ולצפון, מהלכת ביום ממקום שזורחת כנגד הנשאר מן המזרח כולו, ובמערב עד שמגיע כנגד המקום שזרחה ממנו ושוקעת בו. וכן בכל יום ויום עד תקופת תמוז. בתקופת תמוז זורחת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת ביום מזרח ודרום ומערב ושוקעת בקרן מערבית צפונית עד טבת. ומתקופה טבת חוזרת החמה ועולה כנגד הדרום בכל יום ויום עד שחוזרת בתקופת תשרי באמצע המזרח, עולה והולכת בכל יום עד שחוזרת בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית, נמצא החמה מהלכת מזרח ומערב פעמים ביום ופעמים בלילה. אבל בדרום לעולם מהלכת ביום, ובצפון לעולם בלילה. ולא נראית לעולם ביום ברוח צפונית. ולא בלילה ברוח דרומית. וזהו שכתוב (צפון בלילה) [הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה] סובב הולך הרוח וכו' [זהו] (ו)פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן. זו דרך זו השמועה ובעלי כוכבים טועים עליהם. ובא רב משרשיא ודחה דברי רבי יוסי ואמר ליתנהו להני כללי, מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית, ולא שקעה בקרן מערבית צפונית, וכן לא זרחה מקרן מזרחית דרומית, ולא שקעה בקרן מערבית דרומית. תלמוד ארץ ישראל א"ר יוסי מי שאין יכול [לכוין] את הרוחות, ילמוד מן התקופה ממקום שהחמה זורחת בתקופת תמוז עד מקום שזורחת בתקופת טבת, אילו פני מזרח. וממקום ששוקעת בתקופת טבה עד מקום ששוקעה בתקופת תמוז אילו פני מערב. והשאר פני צפון ודרום, כדכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון. ניחה בשילה ובבית עולמים דכמה יגיעות יגעו הנביאים לעשות המזרחי להיות החמה מצומצמת בו בתקופת טבת ותקופת תמוז. שבעה שמות נקרא שער סוד שער החוך, שער החרסית, שער איתון, שער חדש, שער העליון, שער היסוד כו'. ומפורשים כולם. אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה ריבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה. ואין תקופת תמוז נופלת אלא בא' ז'. ואין תקופת תשרי נופלת אלא בג' ו'. ואין תקופת טבת נופלת [אלא] בד' י' כדי שתיפול תקופת ניסן בתחלת היום ותקופת תמוז בשבע שעות. ותקופת תשרי בג' שעות. ותקופת טבת בי' שעות. ושנה אחרת ואט"ד אמר שמואל אין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ז' שעות ומחצה, ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. אילו כולן פשוטות הן. ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות. ואין תקופת טבת נופלת בצדק שמייבשת אילנות, והוא דאיתליד לבנה או בלבנה או בצדק.